

VIEŠOJO INTERESO ATPAŽINIMO PROBLEMA LIETUVOS TEISĖJE: KRITERIJAI IR PRIORITETAI (2015)

Pagrindas: Tyrimą finansavo Lietuvos mokslo taryba (sutarties Nr. MIP-019/2013) pagal programą „Mokslininkų grupių projektai“

Tyrėjų grupė: Lina Beliūnienė, Milda Burnytė, Eglė Kavoliūnaitė-Ragauskienė, Egidijus Krivka, Mindaugas Lankauskas, Rūta Latvelė, Rita Matulionytė

Ieškodami viešojo intereso sampratos apibrėžtumo apimties, tyrėjai pagrindinį dėmesį skyrė analizuotai Lietuvos teismų praktikai, į kurią žvelgė skirtingomis viešojo intereso atpažinimo priemonėmis. Remiantis Lietuvos ir kitų valstybių moksline doktrina, teisiniu reguliavimu, konkrečiai pasirinkta tirti viešąjį interesą penkiose jo pasireiškimo teisinėse srityse: nuosavybės teisių ir nekilnojamojo turto atkūrimo, nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos, aplinkos apsaugos, teritorijų planavimo ir statybų bei vartotojų apsaugos.

Tyrimėse galimų viešojo intereso sampratos apibrėžtumo kryptių pagrindu pasitelkus stambesnę dvikryptį viešojo intereso sampratą aiškinančių teorijų grupavimą į kiekybines (utilitaristines) ir kokybines, jų kontekste grindžiami viešojo intereso sampratos apibrėžtumo ieškojimai ir galutinis monografijos rezultatas - viešojo intereso apibrėžtumo gairių pateikimas.

Monografijoje palaikoma mokslo diskusijoje dėl viešojo intereso sampratos apibrėžtumo išplėtotą viešojo intereso, kaip į vertybes orientuotos kategorijos kryptis, atpažįstama teismų sprendimus pagrindžiančiuose argumentuose.

Apibūdintame politikos mokslų priegijos kontekste apibendrintai vertinant Lietuvos bendrosios ir specialiosios kompetencijos teismų argumentavimą sprendimuose, susijusiuose su viešojo intereso samprata, jo objektu ir turiniu, matyti, kad viešasis interesas suvokiamas kaip objektyvus fenomenas, t. y. nukreiptas į Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintas vertybes, o teismų funkcija vertinant viešąjį interesą atskleidžiama esant konkrečiam teisiniui ginčui - susidūrus interesams jie vertina, kuris iš interesų „nusveria“, kiekvieną atvejį pagrindžia argumentais, aktualiais sprendžiant konkrečią bylos situaciją bei jie naudoja susikirtusių interesų derinimą, laipsniškai svarstant viešojo intereso turinio elementų svarbą.

Teisminė praktika parodė, kad tam tikrais atvejais argumentavimas viešojo intereso vardu gali būti paremtas ir ekonomiais argumentais, kad utilitaristinis naudos kriterijus naudojamas siekiant nustatyti viešojo intereso ir individualių interesų pusiausvyrą, sprendimą taip pat papildant kitais argumentais, vertinant jų visumą; būtina empiriškai įvertinti visuomenės poreikius bei atsižvelgti į utilitaristinius skaičiavimus, tačiau turi būti turima omenyje ir tai, kad utilitaristinis naudos apskaičiavimo metodas negali būti įvardijamas kaip esantis vienintelis tinkamas kriterijus viešąjį interesą apibrėžti dėl teorinėje priėjoje nurodomų jam būdingų trūkumų, lemiančių jo taikymo ribotumą.

Teismų praktikoje palaikoma į Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintas vertybes orientuota viešojo intereso samprata, artima M. Feintucko pateiktai pilietinei viešojo intereso sampratai kaip pagrindinei alternatyvai ekonominiam viešojo intereso supratimui.

Teismų praktikos analizė bei teisės praktikų apklausa taip pat parodė, kad šių apklausų rezultatai pačia bendriausia prasme nesiskiria, nes viešasis interesas suprantamas kaip iš esmės išreiškiantis tai, kas yra svarbu visai visuomenei ar jos daugumai, turintis utilitaristinių teorijų idėjų pagrindą, tačiau paisantis visuomenės mažumos interesų. Apklaustųjų nuomonės negali būti vertinamos kaip atitinkančios kurią nors vieną iš viešojo intereso sampratos apibrėžtumo kryptių, vadinamųjų sancaupos ar persvaros, bendrojo intereso arba unitarinės, teorijų; išsakytos nuomonės, kaip nereiškančios tik paprasčiausios daugumos valios, artimos sociologijos moksle vystomoms idėjoms.

Nustatyti apklausų rezultatai, įkūnijantys viešojo intereso formaliąją ir turinį dimensijas, atsispindi ir Lietuvos teismams pateikiant argumentus viešojo intereso sampratos klausimu, o pastaruosiuose matomas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo pateiktas vertybinis viešojo intereso sampratos aiškinimo karkasas: viešasis interesas yra toks (asmens ar grupės asmenų interesas), kuris atsispindi ir išreiškia Konstitucijos įtvirtinamas, saugomas ir ginamas pamatines visuomenės vertybes. Nurodytu karkasu (vertybių sistema) pagrįsti teisinės tvarkos pagrindai yra valstybiškai organizuotos bendruomenės santykių reguliavimo principai, nubrėžiantys ir tos tvarkos raidos kryptis. Viešojo intereso sąvokos turinys Teismo praktikoje patikslinimas, iš jos pašalinant vertybes, kurios nėra saugomos ir ginamos Konstitucijos, bei vertybes, kurias nors ir saugo bei gina Konstitucija, tačiau kurios konkrečioje byloje objektyviai nėra reikšmingos, reikalingos, vertingos visuomenei ar jos daliai.

Taip pat pažymėtina, kad aptartasis vertybinis karkasas būtų pagrindas sprendžiant klausimą, kiek galima apibrėžti normatyvinį viešojo intereso modelį Lietuvoje, taip pat apibūdintą kaip nulemtą istoriškai ir besisiejantį su šiuolaikiniu požiūriu į valstybę.

Aptariant su nagrinėtomis konkrečiomis viešojo intereso sritimis susijusius teismų sprendimų argumentus dėl viešąjį interesą identifikuojančių kriterijų, buvo išskirti keletas teismų sprendimuose dažniau ar rečiau pasikartojančių elementų: objektas, pobūdis, turinys ir nustatyta, kad neretai viename teismo sprendime nurodomi ne vienas iš jų, taip pat nusakoma susijusių asmenų skaitlingumo reikšmė, rodanti „lanksčios“ viešojo intereso sampratos palaiikymą.

Monografijoje nagrinėtų viešojo intereso sričių susisteminta teismų praktika rodo, kad nėra argumentų specifinių, tik tam tikros rūšies, interesų, t. y. tik privačių ir viešojo intereso ar kelių viešųjų interesų, sankirtų sprendimams argumentuoti, nes teismų sprendimuose tuomet, kai nagrinėjamos šios įvairios interesų sankirtų situacijos ir kai tokie argumentai pateikiami, neretai nurodoma keletas jų ir jie formuluojami panašiai.

Visa nagrinėta teismų praktika atskleidžia, kad yra bent keli bruožai, kuriais sprendimų dėl nagrinėtų viešojo intereso sričių argumentavimas yra panašus: 1) tuo, kad prioritetas viešajam nagrinėtos srities interesui teikiamas pabrėžiant objektą, kurį saugoti yra viešasis interesas, ypatingą svarbą ir reikšmę; 2) susijęs su tuo, kad esant sankirtai su teisinio stabilumo siekiu, nei šis siekis, nei, pvz., konstitucinis imperatyvas dėl išimtinės valstybės nuosavybės, teismų praktikoje nelaikomi absoliučiais, teismas konkrečiu sandūros byloje atveju ją vertina ir apie ją sprendžia; 3) ne vienos nagrinėtos viešojo intereso srities teismų sprendimų teiginiai parodė, kad, esant interesų sandūrai, teismų nurodoma apie interesų pusiausvyros įvertinimą, užtikrinimą ar nustatymą, interesų pusiausvyros siekį, tačiau nepaaiškinama interesų pusiausvyros sąvoka, būdai, kaip tą pusiausvyrą nustatyti. Taip pat ir atsakant į klausimą, ar taikomos priemonės proporcingos. Todėl skatintinas proporcingumo kategorijos, kuri sujungia susipinančias, su teisėjų diskreција susijusias vertybių pusiausvyros, jų derinimo, proporcingumo kategorijas, ir tampa vis labiau lemiančia teisėjų darbo priemone, naudojimas ir labiau eksplisitinis jos taikymo pagrindimas; 4) susijęs su viešojo intereso pažeidimo identifikavimu. Nors išdėstyta išvalga dėl to, kad nekilnojamojo kultūros paveldo srityje nėra aiškios viešojo intereso pažeidimo sampratos, apibendrinamaiariant, šioje ir kitose nagrinėtose viešojo intereso pasireiškimo srityse pripažįstama, kad ne bet kokie nukrypimai nuo teisės aktų reikalavimų reiskia viešojo intereso pažeidimą – taigi viešasis interesas netapatinamas vien su teisėtumo laikymusi. Nagrinėjant bylas, kuriose į teismą kreipiamasi ginant viešąjį interesą, labai svarbu ne tik formaliai konstatuoti teisės aktų pažeidimus, bet ir įvertinti jų įtaką visuomenei, jos dalies ar atskirų narių teisėms bei pareigoms. Teismai labai retai pateikia analizę, ar konkretus pažeidimas atitinka šiuos reikalavimus, tik išimtiniais atvejais jie trumpai paaiškina, kaip konkrečiai teisės aktų pažeidimas kenkia saugomam objektui, konkrečioms vertybėms, todėl toks argumentavimas skatintinas.